

Aristokratian kulutus- tottumusten syväluotaus

Johanna Ilmakunnas: Kuluttaminen ja ylhäisaatelin elämäntapa 1700-luvun Ruotsissa. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-5706-9> Elektronisesti julkaistu väitöskirja. Helsingin yliopisto 2009, 369 s.

■ Johanna Ilmakunnas on tarttunut aiheeseen, josta ei pohjoismaissa ole aikaisemmin tehty tämän laajuista tai kaltaista tutkimusta. Aatelin elämäntapaan kuuluneen kulutuksen tutkiminen on ollut suosittua Euroopan vanhan aristokratian ydinalueilla, etenkin Englannissa ja Ranskassa. Johanna Ilmakunnas tutkii omassa väitöskirjassaan ruotsalaisen aristokratian kuluttamista. Hän on lisäksi tarttunut tehtäväänsä esikuviaan laajemmin asettaessaan tavoitteek-

seen tutkia myös aatelisten elämäntavan rahoitusta. Tähän tarjoaa mahdollisuuden hänen esimerkikseen nostamansa Fersenin suvun laajat arkistot.

Ilmakunnas liittää väitöskirjansa teoreettisesti kuluttamisen historiaa tutkineeseen historiantutkimuksen kansainväliseen traditioon. Tästä näkökulmasta hänen tutkimuksensa tarjoaa perusteellisen kuvan aatelisten miesten ja naisten sekä aateliseen identiteettiin vahvasti liittyvistä kulutustavoista ja -tottumuksista että ruotsalaisen aristokratian aineellisesta maailmasta 1700-luvulla. Väitöskirjan aineisto, etenkin Fersenien laaja tiliaineisto, on vaikuttava ja hedelmällinen lähde tälle tutkimukselle. Ilmakunnas on myös käyttänyt tuota aineistoa innovatiivisesti ja tehnyt siihen viittaavat lähdemerkinnät äärimmäisellä huolella, mikä ansaitsee erityiskiitoksen.

Johanna Ilmakunnas osoittaa väitöskirjassaan, miten 1700-luvun ylhäisaatelin kuluttaminen perustui monimutkaiseen ja monenväliseen luottamukseen ja luotonantoon. Tarkastellessaan ylhäisaatelin talouden perustaa hän nostaa esille kaksi tärkeää taloudellista resurssia, maaomaisuuden ja luottokelpoisuuden, jotka puolestaan punoutuivat aatelille tärkeään avioliittopolitiikkaan sekä ystävyyss- ja suojelusuhteisiin. Hän osoittaa myös kykyä nostaa tutkimuksensa keskiöön yksilöt, sekä miehet, naiset että lapset, ja arjen – tässä aristokraattisen arjen ja siihen liittyvien palvelijoiden – historian. Suomalaisen nykytutkimuksen kentässä tämä on uutta. Meillä ei Ruotsin valta-

kunnan 1700-lukua monikaan tutki naisten tai lasten menneisyyden taikka arjen ja kulutuksen aineellisen historian näkökulmasta käsin, vaikka muualla tämänkaltaista 1700-lukututkimusta tehdään tällä hetkellä runsaastikin.

Väitöskirjan luku ”Elämäntavan rahoittaminen” sisältää työn painavinta ja innovatiivisinta antia. Luku tuo paljon uutta tietoa aatelissäädyn taloudellisista strategioista, resursseista ja niiden käytöstä 1700-luvun Ruotsin valtakunnassa. Luvut ”Aatelismiehen elämän nautinnot ja velvollisuudet” ja ”aatelisinainen ja ylellisyyden maailma” nostavat vahvasti tiliaineistoon pohjautuen esiin sekä miesten ja naisten erilaisiin elämänvaiheisiin liittyvän rahankäytön että aineellisen kulutuksen yksityiskohdat gastronomiasta rakastajattariin. Kiinnostavaa vertailua tehdään myös miesten ja naisten kuluttamisen välillä. Samoin aatelisten palkkatyö hoviviroissa nousee ensimmäistä kertaa pohjoismaissa tarkan tutkimuksen kohteeksi.

Luvussa ”Rakennuttaminen ja asuminen” väittelijä osoittaa vakuuttavasti, miten Ljungin linnan rakentamisen taustalla oli säädynmukaisen, siis aatelille luonnostaan sopivan kuluttamisen ohella voimakkaana Axel von Fersenin aristokraattinen omakuva, ylhäisaatelin vuosisataiset perinteet ja aatelisten miespolvien jatkumo. Tätä rakennuskohdetta voi pitää Axel von Fersenin aineellisten pyrkimysten huipentumana. Samalla luvun aihepiiri kuvastaa teoksen mielenkiintoista lähdepohjaa, asiakirjojen

ja maalausten lisäksi myös rakennus esineenä voi olla historiantutkimuksen lähde.

Tutkimuksen kiintoisimpia tuloksia on se, ettei aristokratian luottokelpoisuus perustunut pelkästään maineeseen ja kunniaan säätynä, kuten usein väitetään. Ilmakunnas osoittaa tutkimuksessaan, että luottoa saivat runsaasti vain ne aatelistet, joilla oli kiinteää omaisuutta, vaikka varsinaisia takuita ei aina vaadittukaan. Esimerkiksi nuorten Fersenien Pariisissa asunut kreivillinen täti menetti luottokelpoisuutensa, kun jätti suuret velkansa maksamatta. Näin ollen luottokelpoisuus ei perustunut vain yhteiskunnalliseen asemaan vaan myös kunnan takuisiin ja velkojen kohtuulliseen hoitoon. Fersenit näyttävät määrätietoisesti pyrkineen maksamaan tai ainakin lyhentämään velkojaan. Suuri kiinteä omaisuus ei aina tarkoittanut mahdollisuutta käyttää isoja summia käteistä rahaa, mutta se takasi suorasti tai epäsuorasti omistajalleen runsaat lainat.

Lähtökohdakseen ja myös tulkintansa avaimiksi Johanna Ilmakunnas on valinnut ”säädynmukaisen elämäntavan”, jonka selitysvaimaan hän uskoo melko vakaasti. Joskus olisi kuitenkin kiinnostavampaa pohtia niitä piirteitä, jotka tuntuvat kumpuavan jostain muualta – tarkoitan tässä esimerkiksi Fersenien yksilöllisiä luonteenpiirteitä ja ratkaisuja – kuin näistä aatelin yleisurooppalaisista ihanteista tai sääty-yhteiskunnan rakenteista. Säädynmukainen kuluttaminenhan ei ollut vain aatelin yksinoikeus, vaan asia, jota

myös papiston, porvariston ja talonpojiston tuli pohtia.

Väitöskirja osoittaa vakuutavaan tiliaineistoon pohjautuen, miten aatelin elämäntapa pyrki ennen kaikkea oman säätyaseman alleviivaamiseen ja pönkittämiseen. Tästä näkökulmasta myös Ilmakunnaksen valinta nostaa miehet tutkimuksensa keskeisiksi toimijoiksi osoittautuu onnistuneeksi. Nimenomaan Fersenien miehet olivat avainasemassa sekä resurssiojina että kuluttajina. Suvun naiset jäivät tästä näkökulmasta selkeästi sivuosaan. Tämän asetelman syvällisempi pohdinta pohjoismaista ja myös kansainvälistä sukupuolihistoriallista tutkimusta vasten olisi terävöittänyt Ilmakunnaksen analyysia entisestään.

Tulkinnassaan Ilmakunnas kohdistaa katseensa niin ikään voimakkaasti kohti Ranskaa ja ranskalaisen aristokratian elämäntapaa, vaikka ranskalaisen ja ruotsalaisen aristokratian kulutustottumusten kriittinen vertailu jää itse asiassa väitöskirjassa vähäiseksi. Tässä yhteydessä Ilmakunnas unohtaa myös ruotsalaisesta yhteiskunnasta mahdollisesti esiin nousevat selittävät tekijät, kuten luterilaisen uskonnollismoraalisen kasvatuksen. Tästä näkökulmasta katsottuna Hans tai Axel von Fersenin toiminta ei juuri poikkea aikaisempien vuosisatojen perheenisien oteista perhetaloutensa johtajina. Tarkempaa pohdintaa olisivat vaatineet myös aatelin sinänsä väitöskirjassa äärimmäisen kiinnostavasti kuvatut luottostrategiat. Itse asiassa näyttää siltä, että sekä Axel että Carl von Fersen suhteutti-

vat menonsa tuloihin, niin että tulot riittivät elämäntavan ylläpitämiseen. Tätä tulosta olisi ollut syytä pohtia enemmän.

Kokonaisuutena Johanna Ilmakunnaksen väitöskirja on painava puheenvuoro 1700-luvun aatelissäädyn ja myös silloisen Ruotsin valtakunnan kulutuskulttuurin historiasta. Teoksen soisi käännettävän myös ruotsiksi, sillä vastaavaa syväluotausta ruotsalaisaristokratian kulutustottumuksista ei ole tehty edes Pohjanlahden länsipuolella.

Kirsi Vainio-Korhonen